

Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (18-19 жовтня 2013 р.). – Харків., 403с. С. 94-96.

Л.В.Тищенко

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТІСТЮ ВЛАСНОЇ ЕГО-ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблема особистісного становлення та розвитку особистісної структури індивіда виступає однією з провідних проблем психологічної науки, яка розглядає его-ідентичність в якості провідного механізму досягнення цілісності та безперервності особистості. Кожен з класичних психологічних підходів визначає феноменологію его-ідентичності з точки зору власного предмету дослідження. Так когнітивна психологія розглядає цей феномен як когнітивну структуру, що визначає мотивацію особистості (Х.Маркус); для представників гештальтпсихології ідентичність – це принцип утворення цілісних форм буття (К.Левін); екзистенціалісти визначають ідентичність як екзистенціальний центр (Ж.П.Сартр, М.Хайдеггер, К.Ясперс); для біхевіористів ідентифікація є функцією набуття нових готових форм поведінки в процесі побудови загальних для суб'єкта і об'єкта цінностей та їх засвоєння (Д.Доллард, Н.Міллер, Е.Маккобі, Р. Сіерс); інтеракціоністи – як систему ролей, що формують особистість (Дж.Мід, Я.Морено); представники структурної психології – як структуру соціального навчання (Е.Тітченер); символісти визначають ідентичність як архетип або міф (К.Юнг, Н.Шварц, Е.Берн); для представників гуманістичної психології – це Я-концепція особистості (К.Роджерс, В.Франкл, Ш.Бюлер); холістичний напрямок в психології (К.Уилбер) розглядає ідентичність особистості як культурну цілісність; представники динамічних підходів – як форму руху життєвих енергій (З.Фрейд), стиль життя (А.Адлер), характер базового конфлікту (К.Хорні), форму досягнення свободи (Е.Фромм); з точки зору нарративного пояснення – як самоопис (Т.Сарбин, Дж.Брунер, Д.Макадамс, Г.Херманс); конституціональна психологія розглядає ідентичність як сукупність базових конституціональних характеристик (Е.Кречмер, У.Шелдон, Б.П.Ганнушкін, М.Е. Бурно).

В ході становлення ідентичності індивід прагне досягнення: індивідуалізації (за К.Юнгом), досконалості (за А.Адлером), самореалізації (за К.Хорні), особистісної цілісності (за Е. Фроммом). Крок до операціоналізації категорії ідентичності здійснено Д.Марсіа, який висунув припущення, що дана структура актуалізується в ситуації соціального вибору та виявляється через звичні паттерни вирішення проблем. Д.Марсіа стверджує, що вирішення індивідом будь-якої життєвої проблеми вносить певний вклад у досягнення власної ідентичності. В розвиток ідей ідентичності А.Ватерман визначає ціннісно-вольовий аспект цього феномену.

Особливості співвідношення особистісної та соціальної ідентичності в структурі Я-концепції особистості розглянуто Г.Теджфелом (теорія соціальної ідентичності) та Д.Тернером (теорія самокатегоризації). Згідно теорії Г.Теджфела у індивіда в залежності від ситуації актуалізується або особистісна або соціальна ідентичність. В основі механізму запуску тієї чи іншої ідентичності лежить мотиваційна орієнтація особистості на досягнення позитивної самооцінки. Д.Тернер в основу власної теорії покладає феномен самокатегоризації як когнітивне віднесення себе до певного класу ідентичних об'єктів. Він виокремлює рівні самокатегоризації: самокатегоризація себе як людини – загальнолюдська ідентичність; групова самокатегоризація – соціальна ідентичність; особиста самокатегоризація – особистісна ідентичність [4].

Традиційна психологія стикається з проблемою передачі та інтерпретації специфіки особистісної дійсності індивіда. Очевидно, що об'ємна психологічна дійсність задає внутрішню репрезентацію особистісної структури, представленої у багатьох его-

ідентичностях. З точки зору психологічної науки презентація (від лат. «praesentatio») – це представленість або відображення у вигляді образів уявлень індивіда щодо картини світу, соціуму та самого себе, що склалися в нього в процесі життя. Репрезентація – це опосередковане відображення, в якому об'єкт заміщується так званим означаючим: символом, знаком, сигналом або ознакою. За визначенням Ж.Піаже означаюче виступає продуктом символічної функції, сутність якої полягає у диференціації означаючих та тих, що позначаються. Одже, об'ємна особистісна дійсність індивіда задає внутрішню репрезентацію власних еґо-ідентичностей через сукупність притаманних особистості образів власного Я. Вони знаходять своє відображення у самоописах та автобіографічних історіях особистості (нарратив), казках, міфах, метафорах, масках, малюнках. Важливо, що такий науково обґрунтований аналіз особистості та її життєвої історії стає зоною змикання психологічної науки та практики, оскільки дозволяє залучити данні психотерапевтичної роботи у науковий контекст і, в той же час, надати їм наукове обґрунтування.

Використання нарративу (англ. та фр. narrative - оповідання, розповідь) у психологічній практиці спирається на концепцію текстуальності мислення, принципи самоорганізації свідомості та специфіку особистісного самопокладання за законами художнього тексту (М.М.Бахтін, Т.Г.Сарбін, Дж.Брунер, Дж.Гінзбург, Б.Слугоський, К.Мерей, Н.Фрай). За визначенням Дж.Гінзбурга та Б.Слугоського людина вдається до «дискурсивного самопояснення» з метою координації власних ідентичностей за допомогою пояснювальної мови.

Метафора як згорнута форма нарративу широко використовується у психологічній практиці завдяки тому, що вона конструє мислення та поведінку людини (Дж.Лакофф, М.Джонсон); терапевтична метафора недерективна (Дж.Міллс, Р.Кроулі) та здатна визвати резонанс у клієнта (М.Уайт); метафора синтезує цілісність особистості завдяки встановленню зв'язків між структурними компонентами - еґо-ідентичностями (П.Вацлавик, Дж.Зінкер, П.Пепп); модифікація метафор призводить до розширення бачення себе, власного Я та власного життя, а також до розробки спеціальної мови самозмінення (К.Богословська). Метафора відображує особистісні ресурси та служить маркерами актуального стану особистості та його тенденцій.

Маска (франц. masque, італ. maschera, лат. masculus — чоловічий, хоробрий, могутній) як культурно-історичний феномен має уніфікуюче або ідентифікуюче значення. Психологічна наука розглядає маску як змістовну єдність трьох феноменів: свідомість, обличчя, маска (К.-Г. Юнг, Л.Бурбо, О.Катеруша). Спираючись саме на ідентифікуюче значення маски, в ході терапевтичної практики нами використовуються її репрезентативні можливості в процесі створення клієнтом власної маски певної еґо-ідентичності як репрезентації внутрішнього образу.

Таким чином, аналіз базових психологічних підходів щодо проблеми ідентичності показав, що тенденція дослідження цього феномену спрямована на виокремлення двох його аспектів: соціального та особистісного, де переважає перший, адже ідентичність соціальна за своїм походженням та трансформація ідентичності обумовлена саме соціальними змінами. За визначенням переважної більшості дослідників, ідентичність – це динамічна структура, яка трансформується протягом всього онтогенезу індивіда, проходячи низку криз і обумовлює розвиток його особистості. Основними параметрами структури ідентичності виступають цільовий, змістовний та оцінювальний компоненти. Будь яка з еґо-ідентичностей особистості репрезентативно може проектуватися у різноманітних формах (нарратив, казка, міф, метафора, маска, малюнок). Кожна з цих форм відкриває широкі можливості для психотерапевтичної роботи та корекції.

Список використаних джерел

1. Гнатенко П.І., Павленко В.М. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П.І.Гнатенко, В.М.Павленко. – К.: АРТ-ПРЕС, 1999. – 466 с.

2. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты / М.В.Заковоротная. – Ростов-на-Дону. – 1999. – 117 с.
3. Идентификация как механизм общения и развития личности. – М., – 1988. – 230 с.
4. Тернер Дж. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.Тернер. // Иностранная психология. – 1994. – №2. – С.8-17.
5. Юнг К.Г. Психология бессознательного / К.Г.Юнг. – М.: Канон, 1994.-320 с.